

Emlékezés Sólyom Lászlóra (1942-2023) a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára Remembering László Sólyom (1942-2023), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Sólyom László 1942. január 3-án született Pécsen. Édesapja, Sólyom Ferenc jogot végzett első generációs értelmiségi, aki a pénzügyi igazgatásban dolgozott és a második világháborúban Sopronba helyezték, így Sólyom László, mint a háromgyermekes család második gyermeke itt kezdte meg általános iskolai tanulmányait. Édesanyja, Lelkes Aranka német származású, régi pécsi iparos-kereskedő családban született, s a pécsi Jókai téren fűszer- és gyarmatáru-kereskedést vezettek.

A háborút követően apai és anyai ágon is minden vagyonukat elvesztették: soproni házukat szétbombázták, osztályidegen édesapjából a mecseki erdőgazdaságban lett gépkocsisegédvezető, majd idővel bérelszámoló, a Lelkes-lányok boltját államosították, édesanyja rongybabákat varrt, szőnyegeket szőtt és bútorokat kárpitozott. A család nagy szegénységben élt, Sólyom László általános iskolai tanulmányait Pécsen fejezte be, és mellette zeneiskolába járt.

Középiskolai tanulmányait a pécsi Széchenyi István Gimnáziumban folytatta 1956-1960 között. Ebbe a gimnáziumba, a „volt főreálba” gyűjtötték össze a társadalmilag- vagy politikailag kevésbé megbízható tanulókat és tanárokat, ahol ezért egy igényes, döntően humán érdeklődésű közösség jött létre az „A” osztályban. Tanárai közül különösen meghatározó volt számára biológia tanára, a kandidátusi fokozattal rendelkező, Széchenyi-díjas botanikus, ciszterci szerzetes Horváth Adolf Olivér, aki nemcsak a Mecseket és a növényeket ismertette meg tanítványaival, hanem ablakot nyitott a nagyvilágra. Gimnáziumi tanulmányaival párhuzamosan, délutánonként járt a zeneművészeti szakiskolába, ahol zongoristának készült, azonban második korában súlyos inhuvelygyulladást kapott, amit műtéttel sem tudtak helyrehozni, így annak ellenére végezte el a képzést, hogy tudta, nem lehet belőle zongorista. Itt ismerte meg későbbi feleségét, Nagy Erzsébetet, aki énekszakra járt.

Kitűnő eredménnyel tett érettségét, ugyanakkor a család anyagi támogatása híján Pécs városát elhagyni nem tudta, így elérhetetlenné vált számára a vágyott zenetudományi képzés. Helyben maradva, Pécsen akkoriban három felsőfokú képzés volt elérhető: a tanárképző főiskola, valamint az orvosi és a jogi egyetem. Humán érdeklődése miatt, feltehetően az apai minta és a „jogászból bármi lehet” vélekedés alapján, bármiféle tudatos törekvés és lelkesedés nélkül választotta a jogi képzést. A jogtudomány és a jogász hivatás iránti őszinte és megélt elhivatottságra csak jóval később, már az 1980-as évek első felében talált rá. A pécsi egyetem oktatói közül egyedül a Római Jogi Tanszék akkor fiatal tanársegédje, Benedek Ferenc volt rá nagy hatással, aki betekintést adott számára a szakmaiság és a tudomány, valamint a könyvek és a könyvtárak világába. Részben ennek hatására, részben a jogtól való viszolygása okán beiratkozott az Országos Széchényi Könyvtár öt féléves könyvtárképző tanfolyamára, amiből utóbb főiskolai szak lett Szombathelyen, így a jogi diplomája megszerzésével megegyező évben, 1965 tavaszán vette át szakképzett könyvtárosi diplomáját is, sőt személyi igazolványában hivatalos szakképzettségként hosszú évtizedekig a „könyvtáros” bejegyzés szerepelt. (Benedek professzor úrhoz való viszonyáról és az egyetemi évekről maga Sólyom László is írt röviden a JPTE ÁJK által Benedek Ferenc születésének hetvenedik évfordulójára 1996-ban kiadott ünnepi tanulmánykötetben, *Ajánlás Benedek Ferencnek* címmel.)

Mivel későbbi felesége a pesti bölcsészkaron tanult, jogi diplomájával már eleve fővárosi állásokat pályázott meg, s csupán „jobb híján” lett fogalmazó a Kispesti Bíróságon, de mivel továbbra sem akart joggal foglalkozni, a kétéves formális fogalmazói képzés megkezdését megtagadta a bíróságon.

Benedek Ferenc javaslatára ugyan még 1965 nyarán felkereste Mádl Ferencet, aki akkor az MTA IX. Osztályának titkára volt, de neki is elmondta, hogy nem akar jogász lenni, így nem is tartották a kapcsolatot. Folyamatosan keresett másik állást, s még 1965 év végén ígéretet kapott, hogy könyvtárosként alkalmazják az idegennyelvű Gorkij Könyvtárban, amikor váratlanul megkereste Mádl Ferenc egy NDK-s együttműködéssel kapcsolatban. A jénai egyetemen Összehasonlító Jogi Intézetet terveztek felállítani, ahova nyelveket beszélő kollégákat kerestek, de az erre kijelölt pécsi jogász nem tudott megfelelő színvonalon németül, így sürgősen „helyettest” kellett találni. Miután Eörsi Gyula és Mádl Ferenc együtt meghallgatták nyelvtudását, kiküldetése mellett döntöttek. Sólyom László – az „egyetemi kiküldetés” formális előfeltételének teljesítése érdekében – három hónapra a pécsi egyetemi könyvtár alkalmazottja lett, majd 1966 nyarán kiutazott Jénába, de annak érdekében, hogy Nagy Erzsébet is vele utazhasson, előbb házasságot kötöttek.

A jénai Friedrich Schiller Egyetemen – az NDK központi bizottságának 1966 nyár végi politikai döntését követően, ami „burzsoá áltudománynak” minősítette a jogösszehasonlítást – mégsem jöhetett létre az Összehasonlító Jogi Intézet, így Sólyom László – miközben hozzákezdett doktori disszertációja megírásához – egyetemi tanársegédként német polgári jogot oktatott az egyetemen 1966 és 1969 között. Felesége 1967 tavaszán szülte meg első gyermeküket Jénában, majd a kisgyermekkel együtt hazaköltözött, s ezt követően Sólyom László vonattal ingázott Drezda és Budapest között. 1969 márciusában védte meg a szerződésen kívüli harmadik személynek okozott károk témában, *Die Beschränkung der materiellen Verantwortlichkeit. Der Ersatz des Drittschadens* címmel írt disszertációját, *cum laude* minősítéssel.

Hazatérve, 1969 tavaszától az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének Polgári Jogi Osztályán kezdett kutatni Eörsi Gyula irányítása alatt. Egyfelől részt vállalt a Jogtudományi Intézetre kötelezően kirótt feladatokból, így például az első években többször utazott külkereskedelmi delegációk jogi szakértőjeként Szovjetunióba, Csehszlovákiába, Lengyelországba és Olaszországba, másfelől részben doktori disszertációja folytatásaként, részben Eörsi Gyula felelősségi jogi elmélete és az annak alapján felépülő, alig egy évtizedes polgári jogi szabályozás és gyakorlat kritikus összefoglalása céljából – mint akkor oly sokan a Jogtudományi Intézet fiatal kutatói közül – polgári jogi felelősséggel és kártérítési joggal kezdett foglalkozni. Bár a Gorkij Könyvtárban végül nem kezdett el könyvtársként dolgozni, az Országgyűlési Könyvtárban szakozói mellékállást vállalt 1970 és 1975 között. 1970-ben angol nyelvből felsőfokú, 1971-ben orosz nyelvből középfokú vizsgát tett. 1975-re készült el első monográfiájával, *A polgári jogi felelősség bonyatlása* címmel, ami végül 1977-ben jelent meg az Akadémiai Kiadónál. Ezen írásával szerezte meg 1975-ben az állam- és jogtudományok kandidátusa címet, s még ugyanebben az évben, 1975 februárjától egy félévet az Amerikai Egyesült Államokban töltött IREX-ösztöndíjjal a Berkeley Egyetemen. Ezt követően Eörsi Gyula közölte vele, hogy kinevezi őt „magántudósnak”, és szabadon írhat az általa választott témáról. (Eörsi Gyulához, vagy ahogy a Jogtudományi Intézetben mindenki szólította, a „Főnök”-höz fűződő őszinte és meghatározó mester-tanítvány viszonyáról maga Sólyom László is megemlékezett Eörsi Gyula halálára a Magyar Tudomány folyóirat 1992/9. számában megjelent írásában, *Eörsi Gyula búcsúztatója* címmel.)

A felelősségi jogi monográfia megírását követően a személyiségi jogokat választotta új kutatási témájául. Már 1976-ban megjelentek e körben első publikációi, illetve ugyanebben a témában 1977-ben diákkori előadásokat, majd 1978-ban kurzust tartott az ELTE Jogi Továbbképző Intézetében. A személyiségi jogi kutatásai közben azonban – a Jogtudományi Intézetre kirótt kötelező feladatként – részt vállalt egy környezetvédelmi kötet megírásában is 1978-ban, amely részeként kidolgozta az *actio popularis* jogintézményt, ti. bárki perelhessen a környezet védelmében, még akkor is, ha őt magát nem éri közvetlenül kár. Ebből született meg utóbb második monográfiája 1980-

ban az Akadémiai Kiadónál, *Környezetvédelem és polgári jog* címmel. Voltaképpen ez a könyv hívta fel a környezetvédő mozgalmak figyelmét Sólyom Lászlóra, aki ennek folyamányaként is lépett be 1984-ben az éppen megalakult Duna Körbe, s végső soron ez alapján javasolta beemelni az *actio popularis* jogintézményét a készülő alkotmánybírósági törvénybe is az Ellenzéki Kerekasztal (továbbiakban: EKA) jogi szakértőjeként 1989-ben. Ugyanebben az évben, 1980-ban jelent meg felelősségjogi monográfiájának angol fordítása is a Sijthoff & Noordhoff és az Akadémiai Kiadó közös gondozásában, *The decline of civil law liability* címmel. 1981-ben francia nyelvből középfokú vizsgát tett.

Személyiségi jogi kutatásait, amit egyúttal akadémiai doktori disszertációjának témájául is választott, 1981 elején fejezte be, ami később harmadik monográfiájaként 1983-ban jelent meg a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál, *A személyiségi jogok elmélete* címmel. Akadémiai doktori disszertációját 1981. szeptember 8-án védte meg, s egy héttel a tudomány doktora fokozat megszerzését követően Humboldt-ösztöndíjjal Kölnbe utazott családjával – immár két gyermekével és feleségével – együtt, ahol egy évig, 1982 őszéig kutatott, s voltaképpen ez idő alatt fordította le német nyelvre akadémiai doktori disszertációját, amely később két kiadónál is megjelent 1984-ben, *Die Persönlichkeitsrechte* címmel: a Carl Heymans Verlag KG-nál a „nyugati-” és az Akadémiai Kiadónál a „keleti-blokk” számára, jellegzetesen más-más tipográfiával, de azonos tartalommal.

1983. július 1-jétől kapott egyetemi tanári kinevezést az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszékén és az 1983/84. tanév téli szemeszterében – először tárgyjegyző oktatóként jogász pályáján! – kötelmi jogból tartott főkéllégiumot a jogi karon. 1984. év második felét – ismét Humboldt-ösztöndíjjal – Hamburgban töltötte.

1984/85. év fordulópont volt szakmai életében: absztrakt kutatóból „ön- és jogtudatos polgárrá” vált. Belépett a Duna Körbe és aluljárókban, egyetemi klubokban szólalt fel, minden fórumon tiltakozva a bős-nagymarosi vízlépcső megépítése ellen, majd 1985-ben a Valóság folyóirat leköszölte a *Mit szabad és mit nem?* című írását, melyben egészen új, friss és a kor dogmái alól felszabadító jogi szemléletmódjának adott hangot. Szintén a jog, mint „alkalmazott tudomány” tapasztalását erősítette benne az 1987-es év, amikor a Központi Statisztikai Hivatal részére elkészítette háttér tanulmányként törvénytervezetét a személyhez fűződő jogok védelméről az állami népesség-nyilvántartásban. Ebben az időben, 1987. április-május között a frankfurti egyetemen kutatott, Spiros Simitis professzor, egyúttal hesseni adatvédelmi biztos meghívására. Mindezek nyomán a személyiségi jog és az adatvédelem összefüggéseiről első alkalommal 1987 novemberében tartott előadást a hazai szakmai nyilvánosság előtt a Neumann János Számítógéptudományi Társaság közgyűlésén, amit több írás, előadás és utóbb nagy jelentőségű alkotmánybírósági döntés is követett. Ezt követően – Szesztay András közvetítésével – belépett az MDF-be, sőt annak elnökségi tagjává választották, majd a Nyilvánosság Klub ügyvivője lett, továbbá vezetőségi tagságot vállalt a Márton Áron Társaságban és a Független Jogász Fórumban is, sőt ez utóbbi képviselőjeként – s nem az MDF delegáltjaként! – vett részt az EKA munkájában, így különösen az Alkotmány, az egyesülési jogi, a választójogi és az alkotmánybírósági törvény kidolgozásában. Végül 1989. novemberében, az EKA jelöltjeként alkotmánybíróvá választották, majd az így felállt – kezdetben csak 5 fős testület – saját tagjai közül elnökének választotta meg, majd ismételtén újrválasztották, így egészen az alkotmánybírói mandátuma lejártáig, 1998-ig annak első elnöke maradt.

A jogállami átmenet időszakában, majd később, a demokratikus jogállam megteremtésében Magyarországon az általa vezetett Alkotmánybíróság játszotta a legfontosabb szerepet. Az Alkotmánybíróság elnökeként Sólyom László meghatározó módon a – jogi értelemben vett –

„liberális”, ti. a szabadságjogokat kiterjesztően értelmező irányzatot képviselte, s olyan kiemelkedően fontos, elvi határozatokban volt előadó bíró, mint a szólásszabadság, a személyi szám, a szociális jogok, a privatizáció/kárpótlás, az igazságtétel, az átvilágítás, az abortusz vagy a halálbüntetés eltörlése. Alkotmánybíróági elnöksége alatt vendégoktató volt többek között Münsterben, Heidelbergben, Frankfurtban, Oxfordban, Strasbourgban, Freiburgban, Yale Law Schoolban, Kölnben, Notre Dame Egyetemen. 1994-ben a genfi International Commission of Jurists, 1995-ben a Wissenschaftskolleg zu Berlin részeként működő Wissenschaftlicher Beirat, 1996-ban a Yale Egyetemen a Global Constitutional Seminar, 1997-ben pedig a European Commission for Democracy through Law (az ún. “Velencei Bizottság”) tagjává választották.

Közvetlenül alkotmánybírói mandátuma lejártát követően még 1998 nyarán megkapta a külföldieknek adományozható legmagasabb német kitüntetést (Grosses Verdienstkreuz mit Stern des Verdienstordens der Bundesrepublik Deutschland) és egy újabb Humboldt-díjat, amelyet arra használt fel, hogy egyrészt eltávolodva a hazai eseményektől összefoglalja az alkotmánybíráskodás első évtizedét, másrészt felkészüljön az Institut für Ostrecht der Universität zu Köln vezetésének átvételére idős kollégájától és barátjától, Georg Brunner professzortól. Előbbi részeként készült el német nyelven a Nomos Verlag kiadásában 1995-ben megjelent, *Verfassungsgerichtsbarkeit in Ungarn* című kötet és a C. F. Müller kiadásában később, 2016-ban megjelent, *Das ungarische Verfassungsgericht* (Handbuch Ius Publicum Europaeum, Band VI.) című írás, angol nyelven The University of Michigan Press kiadásában 2000-ben megjelent, *Constitutional Judiciary in a New Democracy: the Hungarian Constitutional Court* című kötet, és magyar nyelven az Osiris Kiadó gondozásában 2001-ben megjelent, *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon* című kötet. Mindeközben Kölnben egyetemi előadásokat és szemináriumokat tartott, majd 1999. február 6-án kapta meg a Kölni Egyetem *doctor honoris causa* elismerését. Ezt követően 1999. augusztus 20-án átvette a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje kitüntetést.

Döntően családi okokból – ekkor már nyolc unokájuk született két gyermeküktől, így felesége, elfoglalt nagymamaként leginkább Magyarországon tartózkodott – mégsem vállalta el a kölni intézet vezetését, s 2000-ben hazatért. A PPKE Jog- és Államtudományi Karán – ahol már 1995 óta egyetemi tanári kinevezése volt – kezdett oktatni összehasonlító alkotmányjogot, továbbá ugyanott az Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola vezetője lett, majd 2001-ben a Magyar Akkreditációs Bizottság tagjává választották. Oktatási és oktatásszervezői feladatai mellett hozzálátott egy német típusú alkotmánykommentár megírásához, amely munkához tizenöt fős, fiatal és elkötelezett kutatókból álló kutatócsoportot szervezett, majd az Alkotmány 3. és 4.§-ához megírta a „mintát”, ami a Rejtjel Kiadó gondozásában jelent meg 2004-ben, *Pártok és érdekszervezetek az Alkotmányban* címmel. (2005-ben történő köztársasági elnökké választása miatt a tervezett alkotmánykommentár megírása utóbb meghiúsult, az ezen munkára elnyert OTKA pályázatot is visszamondta.) Ugyanezen időszakban – új kutatási témaként – bemutatta a jövő nemzedékek jogai védelmének, s ennek előkérdéseként az eljövendő generációk jogalanyként történő elismerésének elvi megfontolásait, ami utóbb, 2008-ban intézményesült formában megvalósult hazánkban is. Elkötelezett jog- és környezetvédőként, s nem utolsó sorban Pécs és a Mecsek iránti kötődése okán a kezdetektől részt vett a Zengőre tervezett katonai lokátor építése elleni tiltakozásokban, amit utóbb, már köztársasági elnökként is elszántan folytatott, megakadályozva a további természetkárosítást. A Magyar Tudományos Akadémia 2001. május 7-én tartott 168. rendes közgyűlésén választotta levelező tagjának, majd 2003. október 23-án átvette a Nagy Imre Érdemrendet.

A Védegylet által indított kezdeményezésre, az Országgyűlés 2005. június 6-án választotta meg köztársasági elnöknek, amely tisztséget egykori mentora és kollégája, Mádl Ferenc utódként 2005.

augusztus 5-étől 2010. augusztus 5-ig töltötte be. Köztársasági elnöki ciklusának három kiemelkedően fontos témája az alkotmányosság és jogállamiság, a nemzet egysége és a kulturális nemzet fogalma, valamint a környezetvédelem képviselője volt. A Magyar Tudományos Akadémia, az UNESCO és az International Council of Science által Budapesten szervezett World Science Forum keretében már 2006-tól kezdeményezte az „Elnöki panel” felállítását, amelyben európai államfők az egyes államok környezetvédelméért, a fenntarthatóságért és az éghajlatváltozás elleni küzdelemért való felelősségével foglalkoztak. Köztársasági elnökként létrehívott konferenciasorozatok gyűjteményes köteteként jelent meg 2009-ben a nevelés-oktatás rendszerének újjáépítésére és a korrupció megfékezésére ajánlásokat megfogalmazó *Szárny és teher* című kötet, majd 2010-ben a *Határon túli magyarság a 21. században* című tanulmánykötet. Elnöki szerepfelfogását, főbb célkitűzéseit és üzeneteit mandátuma lejártakor a Századvég Kiadónál 2010-ben megjelent, *Egy elnökség lenyomata* című kötetben foglalta össze.

2006 októberében a frankfurti Johann Wolfgang Goethe Egyetem, 2009 decemberében pedig a szöuli Yonsei Egyetem *doctor honoris causa* elismerését is átvette.

2010 és 2015 közötti időszakban számos konferencián és publikációban ismertette szakmai álláspontját az Alaptörvénnyel és annak ismétlődő módosításaival kapcsolatban. Részben ezzel foglalkozott az MTA rendes tagi székfoglalójában is, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává történő választásának évében, 2013. december 10-én tartott, *Normahierarchia az alkotmányban* címmel. Jogász pályája utolsó írását is e témakörben publikálta, *Az Alaptörvény díszkiadása* címmel, ami a Magyar Jog folyóirat 2016. szeptemberi számában jelent meg.

2015 januárjában elhunyt felesége, ezt követően tudatosan és véglegesen visszavonult a nyilvánosság elől. 2015 tavaszán alig 30 nap alatt, egyedül és egyhuzamban végigyalogolta az *El Camino* 600 km hosszú zarándokútját. Ezt követően már nem foglalkozott a jogtudománnyal. Teológiai könyvek fordításába kezdett. Lefordította angol nyelvből Őrsy László jezsuita atya könyvét, ami 2017-ben jelent meg a Jezsuita Kiadónál, *Életerős zsinat* címmel; alig másfél év alatt megtanult olyan szinten olaszul, hogy lefordította olasz nyelvből Andrea Riccardi könyvét, amely 2019-ben jelent meg a Pannonhalmi Főapátság Bencés Kiadónál, *Ferenc pápa és az ő ideje* címmel; lefordította továbbá angol nyelvből Allan Heaton Andersen könyvét, amely 2021-ben jelent meg a Bencés Kiadónál, *Pünkösdi és karizmatikus mozgalmak* címmel; lefordította angol nyelvből Chan Kim-Kwong könyvét, amely 2023-ban jelent meg a Gondolat Kiadónál, *A keresztény vallás Kínában* címmel; végül utolsó munkájaként lefordította angol nyelvből David A. Palmer-Glenn Shive-Philip L. Wickeri könyvét, amely már csak halálát követően jelent meg szintén a Gondolat Kiadónál, *A vallási élet Kínában* címmel.

A rendszerváltozás harmincadik évfordulójára, a független, demokratikus és alkotmányos Magyarország megszületése előtt tisztelegve – jelen sorok szerzőjének kezdeményezésére és szerkesztői munkája mellett – összeállította páratlanul gazdag szakmai életútjának gyűjteményes összegzését több mint 2500 oldal terjedelemben, amely a hvgorac kiadónál jelent meg 2019-ben, *Documenta* címmel.

2010 és 2023 között, volt köztársasági elnökként, kiemelten támogatta a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Magyar Hospice Alapítvány, a Kutató Diákokért Alapítvány, a Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége és a Pécs Története Alapítvány munkáját.

Könyvei közül kettő Németországban, egy Hollandiában és egy az Amerikai Egyesült Államokban jelent meg. Pályája során 25 országban – konferenciákon és egyetemeken – több mint 100 előadást

tartott. Tagja volt a kölni székhelyű *OsteuropaRecht* és a strasbourgi székhelyű *Europäische Grundrechte Zeitschrift* szerkesztőbizottságának.

Óriási lelki erővel, tevékenyen és türelemmel viselt hosszú betegség után 2023. október 8-án hunyt el nyolcvanegy évesen Budapesten. Az Országgyűlés Hivatala, a Köztársasági Elnöki Hivatal, a Magyar Tudományos Akadémia, az Alkotmánybíróság, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és az Eötvös Loránd Tudományegyetem saját halottjaként, a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben katonai tiszteletadással és római katolikus szertartás szerint temették el felesége mellé – akivel közösen hagytak nyomot az időben.

Landi Balázs egyetemi docens

PPKE JÁK, Polgári Jogi Tanszék

email: landi.balazs.zoltan@gmail.com